

The Millie Arbesfeld
Midreshet Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Women

WWW.MIDRESHETYOMRISHON.ORG

Ramban's Commentary on

אז ישיר

*The Poetic Artistry of a
 Biblical Song*

This week's shiurim are dedicated by
 Drs. Avi and Elin Freilich in memory of
 Elin's mother, Dorothy Weinstein
 דבורה סלאווא בת ר' יצחק, ע"ה

Dr. Michelle J. Levine
 י"ט חשוון תשע"ו • November 1, 2015

ספר דברים פרק לא (יט) ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדוה את בני ישראל שימיה בפיהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל:
רמב"ן על דברים פרק לא פסוק יט - וטעם השירה הזאת - השירה אשר אגיד לך עתה, והיא האזינו ויקראה שירה, כי ישראל יאמרוה תמיד בשיר ובזמרה, וכן נכתבה כשירה, כי השירים יכתבו בהם הפסק במקומות הנעימה שמות פרשת בשלח פרק יד

ספר שמות פרק יד

(א) וידבר יקוק אל-משה לאמר:

- (ב) דבר אל-בני ישראל וישבו ויחגו לפני פי החירות בין מגדל ובין הים לפני בעל צפון נכחו תחגו עליהם:
 (ג) ואמר פרעה לבני ישראל נבכים הם בארץ סגר עליהם המדבר:
 (ד) וחזקתי את-לב-פרעה ורדף אחריהם ואפקדה בפרעה ובכל-חילו וידעו מצרים כראוי יקוק ויעשירכן:
 (ה) ויגד למלך מצרים כי ברח העם ויהפך לכב פרעה ויעבדיו אלהים ויאמרו מהזאת עשינו כראוי יקוק ויעבדנו:
 (ו) ויאסר את-דרכו ואת-עמו לקח עמו:
 (ז) ויקח שש-מאות רכב בחור וכל רכב מצרים ושלשם על-פלו:
 (ח) ויחזק יקוק את-לב פרעה מלך מצרים וירדף אחרי בני ישראל ובני ישראל יצאים ביד רמה:
 (ט) וירדפו מצרים אחריהם וישגו אותם חנים עליהם כל-סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו עליפי החירות לפני בעל צפון:
 (י) ופרעה הקריב וישאו בני-ישראל את-עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם ויראו מאד ויעצקו בני-ישראל אל-יקוק:
 (יא) ויאמרו אל-משה המבלי אין-קברים במצרים לקחתנו למות במדבר מהזאת עשית לנו להוציאנו ממצרים:
 (יב) הלא-זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים לאמר חדל ממנו ונעבדה את-מצרים כי טוב לנו עבד את-מצרים ממתנו במדבר:
 (יג) ויאמר משה אלהים אלהינו וראו התיצבו וראו את-ישועת יקוק אשר-יעשה לכם היום כי אשר ראיתם את-מצרים היום לא תספו לראתם עוד עד-עולם:
 (יד) יקוק ילחם לכם ואתם תחישון: פ
 (טו) ויאמר יקוק אל-משה מהתצעק אלי דבר אל-בני-ישראל ויסעו:
 (טז) ואתה הרם את-מטף ונטה את-ידך עליהם ויבקעוהו ויבאו בני-ישראל בתוף הים ביבשה:
 (יז) ואני הנני מחזק את-לב מצרים ויבאו אחריהם ואפקדה בפרעה ובכל-חילו ברקבו ובפרשיו:
 (יח) וידעו מצרים כראוי יקוק בהכבדי בפרעה ברקבו ובפרשיו:
 (יט) ויסע מלאך האלהים החלף לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם:
 (כ) ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשף ויאר את-הלילה ולא-קרב זה אל-זה כל-הלילה:
 (כא) ויט משה את-ידו עליהם וילך יקוק את-הים ברוח קדים עזה כל-הלילה וישם את-הים לחרבה ויבקעו המים:
 (כב) ויבאו בני-ישראל בתוף הים ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם:
 (כג) וירדפו מצרים ויבאו אחריהם כל סוס פרעה רכבו ופרשיו אל-תוף הים:
 (כד) ויהי באשמרת הפקר וישקף יקוק אל-מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את מחנה מצרים:
 (כה) ויסר את אפן מרפכתיו וינהגהו בכבדת ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי יקוק גלחם להם במצרים: פ
 (כו) ויאמר יקוק אל-משה נטה את-ידך עליהם וישבו המים על-מצרים על-רכבו ועל-פרשיו:
 (כז) ויט משה את-ידו עליהם וישב הים לפנות בקר לאיתנו ומצרים נסים לקראתו וינער יקוק את-מצרים בתוף הים:
 (כח) וישבו המים ויכסו את-הרכב ואת-הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים לאינשאר בהם עד-אחד:
 (כט) ובני ישראל הלכו ביבשה בתוף הים והמים להם חמה מימינם ומשמאלם:
 (ל) וישע יקוק ביום ההוא את-ישראל מיד מצרים וירא ישראל את-מצרים מת על-שפת הים:
 (לא) וירא ישראל את-היד הגדלה אשר עשה יקוק במצרים ויראו העם את-יקוק ויאמינו ביקוק ובמשה עבדו: פ

פירוש רמב"ן: כי גאה גאה - על השירות, ועל כל מה שאקלס בו עוד יש בו נוספות. לשון רש"י. והנכון דעת אונקלוס, לשון גאות ממש, כי נתגאה על הסוס שמתגאה במלחמה ועל הגבור הרוכב בו, כי את שניהם רמה בים, וכן וברוב גאונך (פסוק ז), וכן כלם לשון גאות, כי המתגאה ירומם עצמו במעלה זה אלי ואנוהו, אושיבנו בנהו, זה אלהי אבי וארוממנהו, שאספר גבורותיו. וזה הוא ודאי פשוטו של מקרא

ימינך ה' תרעץ אויב - לשון רש"י, פשוטו של דבר, ימינך הנאדר בכח מה מלאכתה, ימינך ה' תרעץ אויב, וכמה מקראות דוגמתו כי הנה אויבך ה' כי הנה אויבך יאבדו (תהלים צב י), עד מתי רשעים ה' עד מתי רשעים יעלוזו (שם צד ג), נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם (שם צג ג). ורבים ככה. ואינו נכון לדעתי, כי הפסוקים יכפלו מלות לומר כי תמיד יהיה ככה מבלי שיבארו ענין רק בפעם השנית, ואלו אמר ימינך ה' ימינך ה' תרעץ אויב, יהיה כמות אלו הנזכרים: ור"א אמר כי פירושו ימינך ה' שאתה נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב, שהוא כמו אלה הנזכר. ויותר נכון לומר ימינך ה' הוא נאדר בכח להשפיל לכל גאה ורם, ימינך ה' תרעץ אויב בכח גדול. והזכיר ימין בלשון זכר ונקבה, כמו והנה יד שלוחה אלי והנה בו מגלת ספר (יחזקאל ב ט), והוא כפול כדרך הנבואות

אמר אויב - לעמו כשפתם בדברים. ארדפם ואשיגם ואחלק שלל עם שרי ועבדי. לשון רש"י. וראיתי במדרש חזית כך, תני רבי ישמעאל, אמר אויב ארדוף אשיג היה ראוי להיות תחלת השירה, ולמה לא נכתב, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה (ראה קהלת רבה א יב). . . ולדעתי בדרך הפשט הוא סדור בפסוק הראשון ממנו, כי מתחלה (בפסוק ד) אמר שטבעו בים וירדו במצולות, והיה זה כאשר שבו המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים (בפסוק ה), ואח"כ (בפסוקים ח - י) שב לומר איך נעשה זה, כי ברוח אפך היא רוח קדים עזה נערמו מים מתחלה וקפאו התהומות, ומפני זה חשב האויב שירדוף וישיגם בים ויחלק שללם ותמלא נפשו מהם, ונשפת עליהם ברוחך וכסמו הים. והזכיר זה כי גם במחשבתו זאת סבה ופלא מאת השם שחזק לבם וסכל עצתם לבא בים, כאשר פירשתי למעלה (יד ד כא). על כן אמר אחריו מי כמוכה באלים, עושה גדולות ונפלאות בדבר והפכו

רמב"ן על שמות פרק יד פסוק כא - וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיּוֹלֶךְ יַדְוֹד אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עֲזָה כַּל הַלַּיְלָה וַיִּשָּׁם אֶת הַיָּם לַחֲרֻבָה וַיִּבְקְעוּ הַמַּיִם - היה הרצון לפניו יתברך לבקע הים ברוח קדים מיבשת שיראה כאלו הרוח היא המחרבת ים. . . כי בעבור זה חשבו אולי הרוח שם הים לחרבה, ולא יד' ה' עשתה זאת בעבור ישראל, אע"פ שאין הרוח בוקעת הים לגזרים לא שמו לבם גם לזאת, ובאו אחריהם מרוב תאותם להרע להם, וזה טעם וחזקתי את לב פרעה ויבאו אחריהם, שחזק לבם לאמר ארדוף אויבי ואשיגם בים, ואין מידי מציל, ולא זכרו עתה כי ה' נלחם להם במצרים (שמו' יד: כה) . . . וטעם צללו כעופרת, שבאו במצולות כמו העופרת. והזכיר בזה בשירה פעמים, כמו אבן (פסוק ה), כעופרת, כי גם זה להם מיד ה', שהיו בהם אנשים רבים יודעים לשחות והיו קרוב ליבשה, אף כי רוכבי הסוסים במים כלם היו ראויים להנצל כי הסוסים שטים הרבה על פני המים, וכן תופשי המגינים נצלים במים, ובכאן לא נמלט מהם אחד

מי כמוכה באלים ה' - אבל מי כמוכה באלים במלאכי מעלה שהם נקראים אלים. . . וזה

(א) אֲזַיִשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיַּדְוֹד וַיִּאמְרוּ לְאָמֵר I. אֲשִׁירָה לַיַּדְוֹד כִּי גָאָה גָאָה סוֹס וְרוֹכְבוֹ רָמָה בָּיָם: (ב) עֲזִי וְזִמְרַת יְהוָה לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלֵי וְאֲנֹהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וְאֶרְמָמְנָהוּ: (ג) יַדְוֹד אִישׁ מִלְחָמָה יַדְוֹד שְׁמוֹ:

II. (ד) מִרְכַּבַּת פְּרָעָה וַחִילוֹ יָרָה בָּיָם וּמִבְּחַר שְׁלִשׁוֹ טָבְעוּ בָּיָם סוּף: (ה) תְּהַמֵּת יִכְסִּימוּ יָרְדוּ בְּמַצוֹלַת כְּמוֹ אֶבֶן:

(ו) יְמִינְךָ יַדְוֹד נְאֻדְרֵי בַפֶּתַח יְמִינְךָ יַדְוֹד תְּרַעֵץ אוֹיִב: (ז) וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תִּתְּרַס קְמִיךָ תִּשְׁלַח חַרְבְּךָ וַיִּכְלְמוּ פִקְשׁ:

III. (ח) וּבְרוּחַ אַפִּיךָ נִעְרְמוּ מַיִם נִצְבּוּ כְּמוֹ יַד נְזִילִים קָפְאוּ תְּהַמֵּת בְּלֵב יָם: (ט) אָמַר אוֹיִב אֲרֻדְךָ אֲשִׁיג אֲחַלֵּק שְׁלָל תְּמַלְאֵמוּ נַפְשֵׁי אַרְיֵק חַרְבֵי תוֹרִישְׁמוּ יָדֵי: (י) נִשְׁפַּתְךָ בְּרוּחְךָ פָּסְמוּ יָם צָלְלוּ כְּעוֹפְרֵת בְּמַיִם אֲדִירִים:

(יא) מי כמוכה באלים ידוד

מי כמוכה נאדר בקדש
נורא תהלת עשה פלא

טעם מי כמכה נאדר בקדש, שאין כמהו אדיר במעון הקדש בשמים... ולפי דעתי כי טעם נורא תהלות שהוא נורא בתהלות, כי יעשה דברים נוראים ומתהלל בהם, שעשה נקמות בעוברי רצונו והושיע בהם את עבדיו, והנה הוא בזה נורא ומהולל מאד, ובעבור כי מלכי ארץ נוראים בעשק ונלוז, אמר כי ה' הוא נורא בדברים אשר הוא מהולל בהם

נטית ימינך - הטעם, כי אחר שנשפת ברוחך וכסמו הים נטית עליהם ימינך וזרועך ותבלעמו ארץ. והענין, כי אחר שטבעו השליכם הים כמנהג הימים, וכן אמר (לעיל יד ל) וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים, ושם יכלו וישובו לעפר על הארץ כשהיו. והנה הם נבלעים ונשחטים

נחית... **נהלת** - ועל דעתי כי יאמר נטית ימינך על האויב ותבלעם הארץ, ונחית בחסדך בעמוד הענן לנחותם הדרך עם זו גאלת, ונהלת אותם בעז ידיך אל נוח קדשך, כי אליו הולכים. וכן ונהרו אליו כל הגויים (ישעיה ב ב). ונוה קדשך, "הוא בית המקדש כאשר יאמר עוד, מקדש אדני כוננו ידיך (פסוק יז) **שמעו עמים ירגזון** - כי כבר שמעו העמים כל אשר עשה השם בארץ מצרים וירגזון תמיד מן המחלה אשר שם בהם, ויתפלל שתפול עליהם עוד אימה ופחד שלא יצאו לקראת ישראל למלחמה

ה' **ימלוך לעולם ועד** - יאמר, כי הראה עתה כי הוא מלך ושלטון על הכל, שהושיע את עבדיו ואבד את מורדיו, כן יהי הרצון מלפניו לעשות בכל הדורות לעולם, לא יגרע מצדיק עיניו, ולא יעלימהו מן הרשעים המריעים

כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו - אמר ר"א שגם זה מן השירה, כי היו משוררים ואומרים כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב עליהם את מי הים בעוד בני ישראל הולכים ביבשה בתוך הים, והוא נס בתוך נס. ואיננו בלשון כלשון השירה והנבואות. אבל פירושו, אז ישיר משה, כי בא סוס פרעה ביום ההוא מיד, לא מיום המחרת או אחרי כן. או טעמו אז ישיר, כאשר בא סוס פרעה בים והשיב עליהם ה' מי הים בעוד בני ישראל הולכים ביבשה בתוכו, להגיד כי בלכתם בתוכו ביבשה אמרו השירה. נאמר עוד, כי אז לקחה מרים הנביאה את התוף בידה וענתה להם הפסוק הראשון של השירה שתענינה כן אחרי משה וישראל

IV. (יב) נטית ימינך תבלעמו ארץ:

(יג) נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בענן אל נוח קדשך:

(יד) שמעו עמים ירגזון חיל אהז ישבי פלשת:

(טו) אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמגו פל ישבי כנען:

(טז) תפל עליהם אימתה ופחד בגדל ורועך ידמו כאבן עד יעבר עמך ידוד עד יעבר עם זו קנית:

(יז) תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכוון לשבתך פעלת ידוד מקדש אדני כוננו ידיך:

V. (יח) ידוד ימלוך לעולם ועד:

(יט) פי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב ידוד עליהם את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים

(כ) ותקח מרים הנביאה אוחות אהרן את התוף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתפים ובמחלת (כא) ותען להם מרים שירו לידוד פי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים